

Accesul la justiție din perspectiva principiilor care guvernează căile de atac în procesul civil

Access to justice from the perspective of the principles governing appeals in the civil process

Drd. **Nicolae Sergiu CÂRLAN***
Universitatea de Vest din Timișoara,
Facultatea de Drept

Abstract

Consequently, the European Court of Human Rights has established, without a doubt, the fact that from the perspective of art. 6.1. of the Convention, access to justice in civil matters is limited to the obligation of the state to ensure the guarantees of art. 6.1 to a court competent to judge on the merits, having full jurisdiction, while in respect of an appeal, it will benefit from the same guarantees, only to the extent that the legislator establishes the possibility to exercise an „appeal” in wide sense. Applying the reasoning in reverse, when the legislator does not provide an appeal against a court decision, simply eliminating it, the guarantees of access do not apply, as the appeal is not provided by law.

The principles governing the means of redress, that of predictability, legality and uniqueness largely reflect the will of the legislator to ensure guarantees of effectiveness in exercising judicial control over judgments, ensuring the premises of a fair trial in a broad sense, not only at the stage of background of the civil process, but also where the possibility is provided to formulate an appeal against them.

Keywords: access to justice; remedies; predictability; legality; uniqueness.

Rezumat

Consecvent, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a stabilit, fără dubiu, faptul că din perspectiva art. 6.1. din Convenție, accesul la justiție în materie civilă se limitează la obligația statului de a asigura garanțiile art. 6.1 cu privire la o instanță competentă să judece fondul, având plenitudine de competență, în timp ce în privința unei căi de atac, aceasta va beneficia de aceleași garanții, doar în măsura în care legiuitorul stabilește posibilitatea de a exercita un „recurs” în sens larg. Aplicând raționamentul în sens invers, atunci când legiuitorul nu prevede o cale de atac împotriva unei hotărâri judecătorești, eliminând-o pur și simplu, garanțiile de acces nu se aplică, calea de atac nefiind prevăzută de lege.

* nicolae.carlan@e-uvt.ro.

Principiile care guvernează căile de atac, cel al previzibilității, legalității și unicității reflectă într-o mare măsură voința legiuitorului de a asigura garanții de efectivitate în exercitarea controlului judiciar asupra hotărârilor judecătorești, asigurând premisele unui proces echitabil în sens larg, nu doar în etapa de fond a procesului civil, ci și acolo unde se prevede posibilitatea de a formula o cale de atac împotriva acestora.

Cuvinte-cheie: acces la justiție, căi de atac, previzibilitate, legalitate, unicitate.

1. Preliminarii

Apreciem, așa cum s-a arătat și în doctrină, că existența în procesul civil a hotărârii judecătorești pronunțată în primă și ultimă instanță, nu poate reprezenta o înfrângere a principiului liberului acces la justiție sau a principiului legalității căii de atac¹, aceasta fiind și viziunea Curții Europene a Drepturilor Omului exprimată în cauza Roseiro Bento împotriva Portugaliei². În această Decizie, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a evidențiat faptul că Convenția nu prevede obligativitatea instituirii unui dublu grad de jurisdicție. În consecință, art. 6 nu limitează dreptul statelor de a exclude de la posibilitatea de recurs acele litigii al căror obiect nu depășește ca valoare o anumită sumă, întrucât această limitare are ca obiect buna administrare a justiției și evitarea aglomerării instanțelor de recurs.

Pe lângă dreptul de a iniția procedura și de a primi o soluție pe fondul cauzei, accesul la justiție presupune ca orice persoană să aibă acces la toate etapele judecătii. În orice caz, art. 6 nu obligă statele contractante să creeze instanțe de apel sau de casație. Totuși, un stat care reglementează astfel de instanțe are obligația de a veghea ca justițiabilii să se poată adresa acestora și în toate aceste etape să se bucure de garanțiile instituite prin Convenție. În dreptul procesual civil este instituit apelul ca o cale ordinară de atac, iar recursul, contestația în anulare și revizuirea sunt reglementate ca și căi extraordinare de atac. Este permis statelor să reglementeze în cazul acestora din urmă reguli restrictive privind judecata, administrarea probelor, citarea părților etc., însă cu condiția ca astfel de reglementări să nu fie de natură a aduce atingere substanței dreptului protejat. Caracterul real și efectiv al accesului trebuie garantat prin evitarea unor condiții procedurale care în realitate, împiedică justițiabilul să conteste soluțiile pronunțate de instanțele inferioare.

Legiuitorul român a ales să reglementeze posibilitatea exercitării unor căi de atac de retractare sau de reformare, ordinare și extraordinare în procesul civil, optând pentru un standard ridicat de acces la instanțe de grad diferit.

Deși judecata în fața primei instanțe are la bază un sistem de principii, care constituie în același timp un sistem de garanții procesuale ce pot asigura desfășurarea în bune condiții

¹ S. Spinei, *Reglementarea căilor de atac în dreptul procesual civil. Drept român și drept comparat*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 38.

² CEDO, Roseiro Bento c. Portugalia, C. nr. 29288/02 din 23 octombrie 2003, <http://hudoc.echr.coe.int/?eng?i=001-73386>.

a activității de judecată, legiuitorul a prevăzut și o garanție suplimentară pentru legalitatea și temeinicia hotărârilor judecătorești, respectiv controlul judiciar³. Legiuitorul nu s-a limitat în a organiza judecata în fața instanței de fond, ci, pentru a asigura în bune condiții realizarea justiției civile, a prevăzut și posibilitatea remedierii erorilor de judecată prin intermediul căilor de atac. Mai mult, în sistemul nostru judiciar controlul nu privește numai hotărârile nedefinitive ale primei instanțe, ci și unele hotărâri definitive sau intermediare, prezumția de adevăr a lucrului judecat trebuind să cedeze în fața necesității de restabilire a adevărului și a legalității. Posibilitatea desființării unei hotărâri definitive nu trebuie înțeleasă însă în sensul că ar implica anihilarea lucrului judecat, ci, dimpotrivă, ca o întărire a acestei instituții, deoarece la baza sa stau principiile legalității și al aflării adevărului.

Articolul 456 C. pr. civ. dă expresie dublului grad de jurisdicție, principiu care nu are însă valoare absolută sub aspect devolutiv, acesta relativizându-se acolo unde legiuitorul a limitat posibilitatea de exercitare a controlului judiciar exclusiv pentru aspecte de legalitate, prin formulări precum „hotărârea este supusă numai recursului” sau „poate fi atacată numai cu recurs (ex. art. 32 alin. (4) C. pr. civ., art. 406 alin. (6), 410 C. pr. civ.)⁴.

Căile de atac au fost grupate, în doctrina procesual civilă românească, în mai multe categorii, în raport de câteva criterii⁵.

Astfel, în primul rând, în funcție de condițiile de exercitare, căile legale de atac sunt ordinare (apelul) și extraordinare (recursul, contestația în anulare și revizuirea). Căile de atac ordinare poate fi exercitată de oricare dintre părți, în principiu în orice materie și pentru orice motive de fapt și de drept, pe când căile extraordinare de atac pot fi exercitate numai în condițiile și pentru motivele expres și limitativ prevăzute de lege.

Pe de altă parte, în funcție de instanța competentă să le soluționeze, căile de atac sunt de reformare (apelul, recursul) sau de retractare (contestația în anulare și revizuirea). Sunt de reformare acele căi de atac care se soluționează de o instanță superioară celei care a pronunțat hotărârea atacată și sunt de retractare acele căi de atac care se rezolvă de către chiar instanța care a pronunțat hotărârea atacată, aceasta fiind chemată să își retragă propria hotărâre și să o înlocuiască cu una nouă.

În al treilea rând, căile de atac se mai clasifică, în funcție de împrejurarea dacă exercitarea căii de atac provoacă sau nu o nouă judecată în fond, în căi de atac devolutive (apelul) și căi de atac nedeulative (recursul și recursul în interesul legii): căile devolutive de atac sunt acele care, în limitele a ceea ce s-a cerut la prima instanță și a ceea ce s-a atacat, provoacă o nouă judecată în fond, pe când căile de atac nedeulative declanșează controlul asupra hotărârii atacate fără ca, de regulă, să determine o nouă judecată în fond.

În al patrulea rând, în funcție de efectele căii de atac asupra executării hotărârii atacate, avem căile de atac suspensive de executare de drept (apelul, cu excepția cazului în care legea prevede altfel), sau, în principiu, nesuspensive de executare (recursul, contestația în anulare și revizuirea).

³ Al. Velescu, *Recursul civil*, Editura Științifică, București, 1965, p. 7.

⁴ G. Boroș, *Drept, Codul de procedură civilă comentat*, Editura Hamangiu, București 2016, p. 447.

⁵ C. Roșu, *Drept procesual civil, Partea specială*, ediția 10, Editura C.H. Beck, București, 2020, p. 1.

Pentru toate căile de atac reglementate, legiuitorul este ținut să asigure garanții de acces, astfel încât posibilitatea de a uza de acestea, în condițiile legii, să nu fie împiedicată într-o măsură care să atingă dreptul în substanța sa.

2. Previzibilitatea căilor de atac

Caracterul previzibil al normelor de procedură capătă o importanță deosebită în materia căilor de atac, refuzul de soluționare a acestora datorită recalificării căii de atac, în considerarea caracterului interpretabil al normei fiind de natură a afecta accesul la justiție. Deși accesul liber la justiție nu implică în mod necesar și dreptul de a supune controlului judiciar o hotărâre judecătorească, odată stabilite astfel de căi de atac, legiuitorul trebuie să asigure și garanții de acces la ele.

În acest sens, Curtea Constituțională, prin Decizia nr. 464/2003⁶, și Decizia nr. 171/2005⁷ prin care s-au respins criticile de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 82 alin. (1) din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 194/2002⁸, care prevăd că sentința curții de apel prin care se soluționează cererea de anulare a dispoziției de părăsire a teritoriului este definitivă și irevocabilă a arătat că art. 21 alin. (1) din Constituție consacră liberul acces la justiție al oricărei persoane pentru apărarea drepturilor și libertăților ori a intereselor sale legitime. Acest drept fundamental nu impune și accesul la toate structurile judecătorești, la toate mijloacele procedurale de înfăptuire a justiției și nici la toate căile de atac prevăzute pentru diferite cauze.

Considerentele expuse de Curtea Constituțională trebuie înțelese în sensul că liberul acces la justiție nu impune și accesul la toate căile de atac prevăzute pentru diferite cauze, dacă pentru anumite tipuri de litigii, legea nu le prevede, iar pentru altele, da.

Cele două decizii ale Curții Constituționale sunt o expresie a principiului legalității căilor de atac, instituit și în cuprinsul dispozițiilor art. 129 din Constituție, legiuitorul având prerogativa constituțională de a reglementa căi de atac, acolo unde apreciază că se impune accesul la un al doilea judecător pentru a exercita controlul judiciar asupra hotărârii primei instanțe.

Legiuitorul, a inserat în cuprinsul art. 27 C. pr. civ., o garanție de previzibilitate a căilor de atac, statuând că hotărârile rămân supuse căilor de atac, motivelor și termenelor prevăzute de legea sub care a început procesul.

Prin această reglementare, s-a urmărit de legiuitor să se asigure o soluție unitară în privința unui conflict intertemporal de legi de procedură, având ca premisă întrunirea următoarelor condiții: a) să existe un proces în curs; b) pe parcursul procesului să apară o nouă lege procesual civilă; c) norma nouă să cuprindă o reglementare diferită, în sensul că soluția

⁶ Decizia Curții Constituționale a României nr. 464/2003, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 3 din 5 ianuarie 2004.

⁷ Decizia Curții Constituționale a României nr. 171/2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 388 din 9 mai 2005.

⁸ Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 194/2002, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 421 din 5 iunie 2008.

dată asupra unei probleme de drept procesual să difere în funcție de norma aplicabilă dintre cele două (cea veche și cea nouă)⁹.

S-a mai arătat în literatura juridică că premisele conflictului intertemporal sunt: a) existența unei norme noi care să modifice norma procesuală sau să reglementeze diferit un anumit raport de drept procesual ori o componentă a acestuia; b) să existe o situație procesuală concretă născută înainte de intrarea în vigoare a noii; c) situația procesuală să producă consecințe juridice diferite în funcție de aplicabilitatea uneia sau alteia din normele procesuale succesive¹⁰.

Atât Codul de procedură civilă, cât și legea de punere în aplicare, au avut în vedere previzibilitatea legii procesual civile, ca și garanție de acces la o instanță de judecată, raportarea făcându-se la momentul la care persoana interesată își exercită dreptul de a investi instanța cu soluționarea unei cereri de chemare în judecată, cu o cale de atac, sau cu o cerere de executare silită, în acest sens fiind și expunerea de motive, în care s-a precizat că pentru asigurarea previzibilității noii de procedură civilă, noul Cod de procedură civilă cuprinde soluții normative cu caracter de noutate în ceea ce privește aplicarea legii de procedură, înlocuind principiul actual al aplicării imediate a noii norme de procedură cu acela potrivit căruia dispozițiile noii legi de procedură civilă sunt aplicabile numai proceselor și executărilor silită începute după intrarea în vigoare a acesteia.

Prin urmare, este important ca prevederile legale să stabilească în mod neechivoc căile de atac susceptibile a fi urmate, astfel încât partea interesată să nu-și vadă respinsă cererea ca inadmisibilă ca urmare a recalificării din partea instanței judecătorești, sens în care dispozițiile art. 425 alin. (3) prevăd că în partea finală a dispozitivului se vor arăta dacă hotărârea este executorie, este supusă unei căi de atac ori este definitivă. Când hotărârea este supusă apelului sau recursului se va arăta și instanța la care se depune cererea pentru exercitarea căii de atac.

3. Principiul legalității căilor de atac

Principiul legalității căilor de atac este redat în cuprinsul dispozițiilor art. 457 C. pr. civ., care stabilește la alin. (1) că hotărârea judecătorească este supusă numai căilor de atac prevăzute de lege, în condițiile și termenele stabilite de aceasta, indiferent de mențiunile din dispozitivul ei.

În aplicarea prevederilor ante-redate, alineatul (2) al aceluiași articol prevede că mențiunea inexactă din cuprinsul hotărârii cu privire la calea de atac deschisă contra acesteia nu are niciun efect asupra dreptului de a exercita calea de atac prevăzută de lege. Indicarea în mod greșit de către instanță a termenului pentru exercitarea căii de atac constituie cauza de repunere în termen din oficiu a căii de atac exercitate cu respectarea indicației greșite a instanței.

⁹ A. Chiș, *Scurte Considerații privind aplicarea normelor de drept procesual civil în timp*, în Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 12 din 2013.

¹⁰ M. Nicolae, în colectiv, coordonatori V.M. Ciobanu, M. Nicolae, *Noul cod de procedură civilă, comentat și adnotat*, p. 63, Editura Universul Juridic, București, 2013.

Prin Decizia nr. 19/2016 pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul competent să judece recursul în interesul legii¹¹, a admis recursul în interesul legii formulat de Colegiul de conducere al Curții de Apel Brașov și, în consecință a stabilit că dispozițiile art. 457 alin. (4) C. pr. civ. nu sunt aplicabile dacă partea exercită o cale de atac neprevăzută de lege, diferită de cea corect menționată în dispozitivul hotărârii atacate.

În ipoteza în care partea exercită o cale de atac neprevăzută de lege, diferită de cea corect menționată în dispozitivul hotărârii atacate, instanța de control judiciar va respinge ca inadmisibilă calea de atac neprevăzută de lege, potrivit art. 457 alin. (1) C. pr. civ., în măsura în care aceasta nu poate fi calificată prin aplicarea dispozițiilor art. 152 raportat la art. 22 alin. (4) C. pr. civ.¹².

În acest sens, în practica judiciară¹³, într-o cerere de ordonanță președințială s-a arătat că în cuprinsul dispozitivului sentinței apelate, prima instanță a stabilit că termenul de 5 zile pentru exercitarea apelului curge de la pronunțare pentru cei prezenți și de la comunicare pentru cei lipsă, în condițiile în care art. 1000 alin. (1) C. pr. civ. prevede că ordonanța este supusă numai apelului în termen de 5 zile de la pronunțare, dacă s-a dat cu citarea părților, și de la comunicare, dacă s-a dat fără citarea lor. Astfel că, întrucât apelantul nu a fost prezent la judecata cauzei, pentru acesta termenul ar fi trebuit să curgă de la pronunțarea hotărârii, fiind citat pentru judecată. Întrucât, potrivit art. 457 alin. (2) teza finală, indicarea în mod greșit de către instanță a termenului constituie cauza de repunere în termenul de exercitare a căii de atac formulate cu respectarea indicației greșite din dispozitiv, instanța l-a repus pe apelant în termen, ignorând mențiunile inexacte din cuprinsul încheierii, însă i-a respins apelul ca tardiv, deoarece, chiar calculând termenul în această manieră, calea de atac a fost exercitată cu depășirea acestuia.

Deși corectă din perspectiva raționamentului urmat, în sensul că mențiunea inexactă din cuprinsul hotărârii determină repunerea în termenul de formulare a căii de atac, instanța a aplicat pur formal dispozițiile art. 457 alin. (2) C. pr. civ., deoarece, în concret, apelantului i s-a respins ca tardiv apelul, or repunerea în termen are ca finalitate tocmai posibilitatea părții de a exercita apelul. Apreciem că soluția legală ar fi fost respingerea cererii de repunere în termen cu consecința respingerii apelului ca tardiv formulat, tocmai în considerarea faptului că termenul s-ar fi împlinit chiar și în această ipoteză.

Arătăm de asemenea că o cale de atac nu poate fi exercitată *omisso medio*, respectiv, nu poate fi criticată direct în recurs hotărârea pronunțată în primă instanță – și care este, potrivit legii, susceptibilă de apel la tribunal – pentru că, într-o atare situație, instanța de recurs, nu poate exercita controlul judiciar asupra hotărârii pronunțate, iar analizarea, direct în faza recursului, a motivelor ce ar duce la privarea părții de un grad de jurisdicție și, implicit, la încălcarea principiului „*non omisso medio*”.

¹¹ Decizia nr. 19/2016 pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul competent să judece recursul în interesul legii, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 103 din 6 februarie 2017.

¹² C. Roșu, *op. cit.*, p. 4.

¹³ Tribunalul Mehedinți, Decizia nr. 145/2020, nepublicată.

O discuție din perspectiva accesului la justiție se impune a fi purtată sub aspectul dreptului de a exercita o acțiune în completarea hotărârii judecătorești în situația hotărârilor pentru care legiuitorul nu a prevăzut o cale de atac.

Spre exemplu, dispozițiile art. 906 alin. (2) C. pr. civ. stabilesc posibilitatea creditorului unei obligații de a face neevaluabile în bani să solicite instanței de executare ca debitorul să fie obligat prin încheiere definitivă dată cu citarea părților, să plătească în favoarea creditorului o penalitate de la 100 lei la 1.000 lei, stabilită pe zi de întârziere, până la executarea obligației prevăzute în titlul executoriu.

Hotărârea pronunțată de instanța de executare în procedura de aplicare a penalităților nu este susceptibilă de căi de atac, Curtea Constituțională statuând prin Decizia nr. 488/2020¹⁴ referitoare la excepția de neconstituționalitate a prevederilor art. 906 alin. (1)-(3) C. pr. civ., în interpretarea dată prin Decizia nr. 73 din 16 octombrie 2017, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept¹⁵ că o astfel de limitare din perspectiva dublului grad de jurisdicție nu este de natură a afecta accesul liber la justiție. În acest sens, s-a consolidat jurisprudența constantă a Curții în sensul că accesul liber la justiție nu implică și dreptul de a urma toate căile de atac prevăzute cu titlu general de legiuitor, ci prin natura sa o reglementare din partea autorității legiuitoare și unele limitări sunt inerente, atât timp cât nu este atinsă substanța dreptului. Nici dispozițiile constituționale nu prevăd o obligația de a asigura accesul la toate căile de atac în cazul tuturor acțiunilor în justiție, ci acestea se exercită în condițiile legii. În același sens, Înalta Curte de Casație și Justiție, prin dezlegarea ce a făcut obiectul controlului de constituționalitate a statuat că în interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 906 alin. (1) și (2) C. pr. civ., încheierea de soluționare a cererii de obligare la plata de penalități pe zi de întârziere a debitorului unei obligații de a face sau a nu face, evaluabile în bani, care nu poate fi îndeplinită prin altă persoană, este definitivă, indiferent de soluția adoptată de instanța de executare, respectiv de admitere sau de respingere a cererii creditorului.

Lipsa unei căi de atac în privința încheierii pronunțate în procedura prevăzută de art. 906 alin. (1)-(2), poate pune probleme sub aspectul dreptului părții care a câștigat procesul de a formula o cerere în completarea hotărârii, de ex., în ipoteza în care instanța a omis să se pronunțe asupra cheltuielilor de judecată, prevederile art. 444 alin. (1) C. pr. civ. statuând posibilitatea de a se solicita completarea hotărârii judecătorești acolo unde instanța a omis să se pronunțe asupra unui capăt principal sau accesoriu, în același termen în care se poate declara, după caz, apel sau recurs împotriva acelei hotărâri, iar în cazul hotărârilor date în căile extraordinare de atac sau în fond după casarea cu reținere, în termen de 15 zile de la pronunțare. În cazul hotărârilor definitive pronunțate în apel sau în recurs, completarea acestora se poate cere în termen de 15 zile de la comunicare.

¹⁴ Decizia nr. 488/2020 pronunțată de Curtea Constituțională a României, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 943 din 14 octombrie 2020.

¹⁵ Decizia nr. 73 din 16 octombrie 2017, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 914 din 22 noiembrie 2017.

Dispozițiile amintite prevăd expres posibilitatea formulării cererii de completare în cazul hotărârilor definitive, doar dacă acestea sunt pronunțate în calea de atac a apelului sau recursului, nefiind reglementată ipoteza în care hotărârea rămâne definitivă în fața primei instanțe.

Considerăm că în această ipoteză devin incidente prevederile art. 5 alin. (4) C. pr. civ. care prevăd că în cazul în care o pricină nu poate fi soluționată nici în baza legii, nici a uzanțelor, iar în lipsa acestora din urmă, nici *în baza dispozițiilor legale privitoare la situații asemănătoare*, ea va trebui judecată în baza principiilor generale ale dreptului, având în vedere toate circumstanțele acesteia și ținând seama de cerințele echității.

Dispozițiile legale redată permit judecătorului să aplice norma de procedură în baza prevederilor referitoare la situații similare, sens în care, în condițiile în care hotărârile judecătorești definitive pronunțate în apel sau recurs pot fi supuse cererii de completare în termenul de 15 zile de la comunicare, același termen trebuie să fie recunoscut și în ipoteza cererii de completare formulată împotriva hotărârilor judecătorești definitive în primă instanță. O interpretare contrară este de natură a atrage o ingerință nejustificată în dreptul de acces la justiție, garantat de art. 6 par. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, astfel cum a fost dezvoltat în jurisprudența Curții, drept recunoscut expres și în art. 21 din Constituția României, sub aspectul dreptului părții de a-i fi soluționate toate cererile cu care a investit instanța de judecată¹⁶.

4. Principiul unicității căii de atac

Un principiu important în tărâmul dreptului procesual civil este cel conform căruia accesoriul urmează soarta principalului, cu aplicații diverse, inclusiv în privința exercitării căilor de atac.

Legiuitorul a instituit în art. 460 C. pr. civ., preluat din literatura juridică de specialitate, principiul unicității căii de atac, acesta reprezentând un pas important, legiferat de această dată, în vederea respectării principiului legalității și al previzibilității căilor de atac, ca și garanții de acces la mijloacele prevăzute de lege pentru exercitarea controlului judiciar asupra hotărârilor judecătorești. Conform acestor prevederi, o cale de atac poate fi exercitată împotriva unei hotărâri numai o singură dată, dacă legea prevede același termen de exercitare pentru toate motivele existente la data declarării acelei căi de atac. Excepția de la această regulă o găsim în materia căii extraordinare de atac a revizuirii, unde o hotărâre poate fi atacată de mai multe ori pentru motivele prevăzute de art. 509 C. pr. civ., în condițiile în care sunt incidente mai multe cazuri, care survin la momente diferite, pentru care termenele curg conform dispozițiilor art. 511 C. pr. civ.

De asemenea, dacă prin aceeași hotărâre au fost soluționate și cereri accesorii, hotărârea este supusă în întregul ei căii de atac prevăzute de lege pentru cererea principală.

¹⁶ În același sens s-a pronunțat și Judecătoria Cluj-Napoca, prin încheierea civilă din 8 septembrie 2021, pronunțată în dosarul nr. 5116/211/2021, nepublicată.

În cazul în care prin aceeași hotărâre au fost soluționate mai multe cereri principale sau incidentale, dintre care unele sunt supuse apelului, iar altele recursului, hotărârea în întregul ei este supusă apelului. Hotărârea dată în apel este supusă recursului.

Dacă hotărârea cu privire la o cerere principală sau incidentală nu este supusă nici apelului și nici recursului, soluția cu privire la celelalte cereri este supusă căilor de atac în condițiile legii.

Supunerea hotărârii în întregul său aceleiași căi de atac (deci inclusiv în privința soluției date cererilor accesorii) prevăzute de lege pentru capătul principal de cerere nu este nouă (decât poate sub aspectul reglementării sale, prin receptarea jurisprudenței anterioare), ci se bucură de continuitate. Aplicarea principiului *accessorium sequitur principale* transpune dezideratul unicității căii de atac în detrimentul unei eventuale diversități de căi de atac. Soluția se grefează – astfel cum în mod judicios s-a arătat în doctrina premergătoare, dar aferentă noului Cod de procedură civilă¹⁷, pe de o parte, pe împrejurarea că, de vreme ce dispozitivul deciziei este indivizibil din perspectiva autorității de lucru judecat, regulile relative la repunerea în discuție în calea de atac cu prilejul exercitării controlului judiciar nu trebuie să fie deosebite în funcție de soluțiile date de instanță diferitelor capete de cerere, iar, pe de altă parte, pe împrejurarea că unele dintre soluțiile pronunțate cu privire la cererile accesorii sunt dependente de soluțiile date cererilor principale ori incidentale.

Deși vechiul Cod de procedură civilă nu prevedea în mod expres principiul unicității, atât doctrina¹⁸, cât și jurisprudența anterioară au arătat că o astfel de soluție trebuie să fie efectul principiului *accessorium sequitur principale*, în ceea ce privește atacarea soluției pronunțate asupra capetelor de cerere accesorii. Într-o decizie de speță s-a arătat că „este îndeobște cunoscut că cererea accesorie urmează procedura instituită pentru judecarea cererii principale, cerere formulată în materia fondului funciar, ceea ce conduce la concluzia că și cererile accesorii ce compun acțiunea din speța de față urmează a fi supuse aceluiași căi de atac prevăzute de lege pentru cererea principală, chiar dacă cererile respective, dacă ar fi fost formulate separat, ar fi atras o altă cale de atac (...) concluzia anterior enunțată este consecința principiului *accessorium sequitur principale*, principiu în lumina căruia dacă cererile sunt formulate pe cale accesorie, soluția dată asupra lor este supusă căilor de atac pentru cererea principală”¹⁹.

Pe lângă faptul că o hotărâre judecătorească poate fi atacată cu o cale de atac doar o singură dată, art. 460 alin. (3) C. pr. civ. instituie, ca valență specială a principiului unicității căii de atac, și soluția că, atunci când legea prevede căi de atac diferite pentru soluționarea unor cereri principale sau incidentale (pentru unele apelul, iar pentru altele recursul), hotărârea este supusă aceleiași căi de atac – apelul –, norma consacrand o soluție în favoarea căii devolutive de atac, iar hotărârea dată în apel va fi supusă recursului. În acest

¹⁷ I. Deleanu, *Dispoziții generale cu privire la exercitarea căilor de atac, în Proiectul Codului de procedură civilă*, în Revista Română de Drept Privat nr. 5/2009, p. 37.

¹⁸ I. Stoenescu, S. Zilberstein, *Drept procesual civil. Căile de atac și procedurile speciale*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 17.

¹⁹ Curtea de Apel Oradea, Decizia nr. 5667 din 5 decembrie 2013, disponibilă pe <https://legeaz.net/spete-civil-2/drept-procesual-civil-recurs-inadmisibil-5667-2013>.

caz legiuitorului s-a îndepărtat de la principiul *accessorium sequitur principale*, care, în soluționarea acestei chestiuni, a fost aplicat în mod constant în jurisprudența corespunzătoare vechiului Cod de procedură civilă²⁰.

Observăm că dispozițiile art. 460 alin. (2)-(4) C. pr. civ., stabilesc reguli în privința căii de atac aplicabile în cazul unui concurs între acestea, din perspectiva diferitelor cereri supuse judecării, iar dispozițiile art. 460 alin. (5) C. pr. civ. reglementează termenul aplicabil în ipoteza exercitării căilor de atac prin aplicarea normelor anterioare.

Articolul 460 alin. (5) se aplică, în cazul în care prin norme speciale se stabilesc alte termene, decât cele de drept comun pentru exercitarea căilor de atac, pentru ipoteza în care devin aplicabile alin. (2)-(4), legiuitorul optând pentru calea de atac de drept comun, cu scopul unificării termenului de exercitare a căii de atac, astfel încât controlul judiciar să poată să fie exercitat concomitent, în interesul soluționării unitare a cauzei și a conservării principiului previzibilității normei procesuale.

O aplicare a textului se regăsește, cu titlu exemplificativ, acolo unde sunt formulate mai multe capete de cerere principale ce revin spre competență aceleiași instanțe, sau acolo unde există mai multe cereri incidentale (chemare în garanție, intervenție principală), legea prevăzând căi de atac diferite (apel sau recurs), caz în care hotărârea va fi supusă căii de atac devolutive a apelului, iar cea din apel, recursului.

O situație nereglementată de legiuitor este aceea în care sunt formulate mai multe cereri principale prin aceeași cerere de chemare în judecată, pentru care este prevăzută aceeași cale de atac, dar termene diferite de exercitare. Păstrând consecvența principiului unicității căii de atac, atunci când o cerere principală este supusă termenului de exercitare a căii de atac de drept comun și cealaltă unui termen special, ar trebui ca întregii acțiunii să i se aplice termenul de drept comun. O astfel de soluție s-ar impune din perspectiva dispozițiilor art. 5 alin. (3) care face referire la obligația judecătorului, atunci când legea nu prevede, de a soluția o pricină în baza dispozițiilor legale privitoare la situații asemănătoare. Textul analog ar fi reprezentat de dispozițiile art. 460 alin. (5) C. pr. civ., care prevăd, cu referire la situațiile prezentate în alin. (2)-(4), că în situația concursului de termene, se aplică cel de drept comun, în defavoarea termenelor speciale²¹.

O astfel de ipoteză se poate imagina, de exemplu, în situația în care instanța este investită cu soluționarea unei contestații împotriva notificării de dare în plată, în temeiul Legii nr. 77/2016²², prin care se solicită, de asemenea, în considerarea unei clauze contractuale inserată într-un contract de credit bancar, obligarea debitorilor să aducă în garanție un bun imobil aflat în proprietatea lor, ca urmare a lipsei de active a acestora, dacă se apreciază că se urmărește sustragerea acestora de la îndeplinirea obligațiilor de plată. Această a doua cerere, se circumscrie unei cereri privind o obligație de a face evaluabilă în bani, supusă apelului în termenul general de 30 de zile, pe când, pentru cea dintâi, legea

²⁰ G. Boroș, *op cit*, p. 459.

²¹ În sens contrar, G. Boroș, M. Stancu, *Drept procesual civil*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, p. 604, notă subsol, Editura Hamangiu, București, 2015.

²² Legea nr. 77/2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 330 din 28 aprilie 2016, cu modificările și completările ulterioare.

specială prevede un termen de apel de 15 zile, conform art. 7 alin. (3). Într-o atare ipoteză, apreciem că va curge termenul de apel de drept comun, de 30 de zile.

Cu toate acestea, în ipoteza atipică, dar posibilă (independent de soluția care s-ar impune), a formulării mai multor căi de atac principale, soluționate prin aceeași hotărâre judecătorească, pentru care legiuitorul a reglementat aceeași cale de atac, dar termen diferite de exercitare, toate având caracter special, în lipsa unui text legal aplicabil, apreciem că fiecare va supușă autonom termenului specific²³.

Prin urmare, în cazurile prevăzute la alin. (2)-(4), *termenul de apel* sau, după caz, *de recurs este cel de drept comun*, de 30 de zile de la comunicare, conform art. 468 alin. (1) și, respectiv, art. 485 alin. (1) C. pr. civ.), chiar dacă prin legi speciale se prevede altfel.

O aplicare interesantă a principiului unicității căii de atac se regăsește în ipoteza apelului sau a recursului incident, reglementate de dispozițiile art. 472 alin. (1) C. pr. civ., respectiv art. 491 alin. (1), conform cărora, intimatul este în drept, după împlinirea termenului de apel, să formuleze apel în scris, în cadrul procesului în care se judecă apelul făcut de partea potrivnică, printr-o cerere proprie care să tindă la schimbarea hotărârii primei instanța.

Cu privire la apelul sau recursul incident, Prin Decizia nr. 14/2020²⁴, Înalta Curte de Casație și Justiție a stabilit că, în interpretarea și aplicarea unitară a dispozițiilor art. 472 și art. 491 C. pr. civ., apelul sau recursul incident nu poate fi limitat la obiectul apelului sau recursului principal, ci poate viza orice alte soluții cuprinse în dispozitivul hotărârii atacate și/sau considerentele acesteia.

Apreciem și noi că soluția Înaltei Curți este temeinică, în considerarea faptului că scopul apelului sau a recursului incident este determinat de intenția intimatului de a ieși din pasivitate, văzând calea de atac a părții adverse, astfel încât raportul de accesorialitate dintre cele două este caracterizat de condiționarea producerii efectelor acestuia de aptitudinea apelului sau a recursului principal de a fi soluționat în fond.

Câtă vreme legiuitorul nu a limitat obiectul apelului sau a recursului incident la aspecte conexe apelului sau recursului principal, soluția Înaltei Curți este una corectă, o ingerință în exercitarea dreptului de a formula calea de atac sub această formă, printr-o interpretare restrictivă neputând fi primită.

În practica judiciară s-a reținut că apelul incident este pus la dispoziția părții care are interesul de a exercita apel împotriva hotărârii primei instanțe (de exemplu, atunci când ambele părți cad în pretenții), dar nu declară calea de atac în speranța că nici partea adversă nu o va face, sau părții al cărei interes de a declara apel se naște numai în ipoteza în care partea adversă exercită calea de atac și există riscul reformării hotărârii primei instanțe²⁵.

²³ Evident, soluția implică faptul că judecătorul nu dispune disjungerea cererilor principale, ci alege să le soluționeze prin aceeași hotărâre.

²⁴ Decizia nr. 14/2020, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 513 din 16 iunie 2020.

²⁵ Curtea de Apel Galați, Decizia civilă nr. 315/2015, în Buletinul Curților de Apel nr. 3/2016, p. 32-33.

Apelul incident se deosebește de cel principal prin două caracteristici esențiale: este depus cu depășirea termenului prevăzut de lege pentru formularea apelului principal și are caracter accesoriu în raport cu acesta din urmă.

Dincolo de aceste aspecte, apelul incident urmează regimul apelului principal. Cu alte cuvinte, odată ce instanța constată că apelul incident a fost depus în termen și este admisibil, inclusiv din perspectiva caracterului său accesoriu în raport cu cel principal, sub rezerva aplicării art. 472 alin. (2) C. pr. civ., cele două apeluri vor fi soluționate după aceleași reguli procedurale²⁶.

Din perspectiva dreptului de a uza de calea de atac a apelului și a apelului incident, în considerarea principiului unicității căii de atac, în practica judiciară²⁷ s-a arătat că apelul incident poate fi formulat numai de către intimatul din apelul principal, or, în cauză, pârâta avea calitatea de apelantă principală, prin apelul principal solicitând deja schimbarea hotărârii primei instanțe. Astfel, apelul incident formulat de partea care deja a exercitat calea de atac a apelului este inadmisibil.

Apreciem judicioasă hotărârea instanței, având în vedere că apelul incident a fost reglementat pentru a da posibilitatea intimatului să ceară reformarea hotărârii instanței de fond, în cazul în care apreciază oportun să iasă din pasivitate ca urmare a formulării unui apel principal, deși anterior acceptase soluția pronunțată.

Prin permiterea formulării unui apel incident de către partea care în prealabil a formulat apel principal s-ar ajunge practic la eludarea termenului de apel, permițându-se completarea motivelor de apel, după expirarea termenului prevăzut de lege pentru exercitarea acestuia.

Aceeași concluzie este susținută și de alin. (1) al art. 460 C. pr. civ., care arată în mod explicit că o cale de atac poate fi exercitată împotriva unei hotărâri o singură dată. Or, nu se poate aprecia că apelul principal și cel incident ar constitui două căi distincte de atac, fiind vorba despre o singură cale de atac (apelul), indiferent de posibilele sale forme admise de lege.

Înalta Curte de Casație și Justiție a aplicat acest principiu, într-o decizie de speță²⁸, fiind chemată să răspundă următoarei întrebări: depășirea valorii-prag de către capătul accesoriu al cererii deschide calea de atac a recursului împotriva hotărârii de apel?

În cauză, litigiul dedus judecății a avut ca obiect o acțiune în revendicare imobiliară, evaluabilă în bani, iar bunul avea o valoare de 210.000 lei, conform precizării făcute de recurenta-reclamantă în cuprinsul cererii de chemare în judecată, deci sub pragul valoric de 1.000.000 lei, prevăzut de art. XVIII din Legea nr. 2/2013 privind unele măsuri pentru degrevarea instanțelor judecătorești, precum și pentru pregătirea punerii în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă²⁹.

²⁶ S.S. Mihai, *Considerații referitoare la caracterul accesoriu al apelului incident în procesul civil*, în Revista Română de Jurisprudență nr. 6 din 2016, p. 149.

²⁷ Curtea de Apel Cluj, Decizia nr. 285/2020, nepublicată.

²⁸ Înalta Curte de Casație și Justiție, secția I civilă, Decizia nr. 1418 din 17 iunie 2016, nepublicată.

²⁹ Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 89 din 12 februarie 2013.

Potrivit dispozițiilor art. XVIII din Legea nr. 2/2013 privind unele măsuri pentru degrevarea instanțelor judecătorești, precum și pentru pregătirea punerii în aplicare a Legii nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, în vigoare la momentul formulării cererii de chemare în judecată „în procesele pornite începând cu data intrării în vigoare o acestui act normativ, respectiv 15.02.2013, și până la data de 31 decembrie 2015 nu sunt supuse recursului hotărârile pronunțate în cererile prevăzute la art. 94 pct. 1 lit. a)-i) din Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, în cele privind navigația civilă și activitatea în porturi, conflictele de muncă și de asigurări sociale, în materie de expropriere, în cererile privind repararea prejudiciilor cauzate prin erori judiciare, precum și în alte cereri evaluabile în bani în valoare de până la 1.000.000 lei inclusiv”.

Prin urmare, hotărârile pronunțate în cererile mai sus menționate, identificate fie după obiect, fie după valoarea acestuia, nu erau susceptibile de recurs.

Înalta Curte a reținut că nu este relevantă împrejurarea că prin cererea de chemare în judecată recurenta-reclamantă a solicitat și obligarea pârâtelor la plata despăgubirilor în cuantum de 850.000 lei, precizate ulterior la suma de 1.025.000 lei, izvorâte din lipsa de folosință a terenului, întrucât acesta reprezintă un petit accesoriu capătului principal al acțiunii în revendicare, deoarece soluția prin care va fi dezlegat depinde și se raportează la petitul principal.

Ca atare, deși valoarea despăgubirilor depășea criteriul valoric prevăzut de art. 483 alin. (2) C. pr. civ., această împrejurare nu avea înrâurire asupra căii de atac ce putea fi exercitată în cauză, în raport de caracterul accesoriu al cererii față de petitul principal ce vizează revendicarea imobilului.

Acest aspect rezultă din interpretarea dispozițiilor art. 460 alin. (2) C. pr. civ., conform cărora dacă prin aceeași hotărâre au fost soluționate și cereri accesorii, hotărârea este supusă în întregul ei căii de atac prevăzute de lege pentru cererea principală. Raționamentul cu privire la modalitatea în care se aplică principiul unicității căii de atac rămâne valid și în prezent, independent de faptul că dispozițiile amintite au fost modificate sub aspectul pragului valoric al cererilor susceptibile de recurs prin Legea nr. 310/2018³⁰.

Prevederile legale mai sus enunțate dau expresie principiului *accessorium sequitur* principale, astfel încât calea de atac formulată împotriva soluției pronunțată asupra cererii accesorii este aceeași cu cea prevăzută de lege pentru cererea principală, atunci când sunt soluționate prin aceeași hotărâre.

Faptul că în cuprinsul dispozitivului deciziei atacate instanța a arătat ca aceasta este supusă recursului în termen de 30 de zile de la comunicare nu are relevanță, întrucât dispozițiile art. 457 C. pr. civ., care consacră principiul legalității căii de atac, prevăd la alin. (1) și (2) că hotărârea judecătorească este supusă numai căilor de atac prevăzute de lege, în condițiile și termenele stabilite de aceasta, indiferent de mențiunile din dispozitivul ei și, că mențiunea inexactă din cuprinsul hotărârii cu privire la calea de atac deschisă contra acesteia nu are niciun efect asupra dreptului de a exercita calea de atac prevăzută de lege.

Cu privire la relația de accesorialitate dintre acțiunea în revendicare și petitul de despăgubiri, s-a arătat că trebuie efectuate două judecăți de etapă: a) capătul de cerere

³⁰ Legea nr. 310/2018, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1074 din 17 decembrie 2018.

având ca obiect revendicarea imobiliară reprezintă însuși izvorul întregii proceduri judiciare; este firul conductor care transpune sub aspect procesual obiectivul primar al reclamantului; acest caracter independent îi conferă revendicării natura principală; b) în schimb, în chip natural, cererea de obligare la plata despăgubirilor pentru lipsa de folosință nu are o independență de sine stătătoare; soluționarea sa este influențată de traseul și, consecutiv, de soluția ce urma a se da capătului principal de cerere, îndeplinind, astfel, trăsăturile caracteristice înscrise în art. 30 alin. (4) C. pr. civ. pentru a fi calificată drept cerere accesorie³¹.

În consecință, cererea accesorie va rămâne aservită cererii principale, în privința exercitării recursului, independent de obiectul și valoarea celei dintâi, principiul legalității impunând respingerea ca inadmisibilă a unei căi de atac ce nu este prevăzută de lege pentru petitul principal.

Admisibilitatea căii de atac cu privire la petitul accesoriu, este direct dependentă de admisibilitatea în privința cererii principale, iar de vreme ce revendicarea imobiliară evaluabilă în bani nu s-a încadrat în testul de admisibilitate al formulării căii extraordinare de atac, aceasta nu va putea fi formulată nici în privința capătului de cerere accesoriu.

Același raționament se impune a fi urmat în privința raportului principal – accesoriu, independent de obiectul cererii de chemare în judecată, arătând, exemplificativ, următoarele: o cerere de chemare în judecată întemeiată pe Legea nr. 193/2000³², prin care se solicită instanței să constate, cu caracter principal, caracterul abuziv al unei clauze inserată într-un contract de credit bancar și ca efect al admiterii petitului principal, obligarea băncii la plata sumelor achitate în temeiul clauzei, nu va fi supusă recursului, independent de cuantumul sumei solicitate, fiind exceptată de la posibilitatea de a exercita calea extraordinară de atac, în considerarea dispozițiilor art. 483 alin. (2) C. pr. civ.; O cerere având ca obiect principal obligație de a face cu petit accesoriu de obligare a pârâtului la despăgubiri ca urmare a pasivității acestuia, nu va fi supusă recursului.

Cu toate acestea, dacă petitul accesoriu este formulat pe cale separată, raportul de dependență față de cererea principală se păstrează doar din perspectivă substanțială, în sensul că hotărârea pronunțată va depinde de soluția din procesul care a vizat acțiunea principală, însă din punct de vedere procesual, cererea accesorie capătă independență, fiind aplicabilă calea de atac prevăzută de lege pentru aceasta: în exemplu redat anterior, dacă s-a admis acțiunea privind constatarea caracterului abuziv al unei clauze dintr-un contract de credit bancar, acțiune care nu este supusă recursului, cererea privind obligarea pârâtului la plata sumelor achitate în temeiul clauzei abuzive, va căpăta independență procesuală, aceasta urmând a fi supusă recursului, care va fi soluționat de Curtea de Apel, în ipoteza în care valoarea obiectului cererii este până la 200.000 lei, inclusiv (urmând ierarhia Judecătorie – fond, Tribunal – apel, Curte Apel – recurs), sau de Înalta Curte de Casație și

³¹ L.A. Viorel, C. Roman, *Comentariu explicativ la Decizia nr. 1418 din 17 iunie 2016 a Înaltei Curți de Casație și Justiție*, în *Revista Română de Jurisprudență* nr. 6 din data de 31 decembrie 2016, p. 20-27.

³² Publicată în *Monitorul Oficial al României, Partea I*, nr. 560 din 10 noiembrie 2000, cu modificările și completările ulterioare.

Justiție, dacă valoarea este peste această sumă (urmând ierarhia Tribunal – fond, apel – Curte de Apel, recurs – Înalta Curte de Casație și Justiție).

Arătăm că în interpretarea și aplicarea unitară a dispozițiilor art. 483, competența de soluționare a recursurilor declarate împotriva hotărârilor pronunțate în apel de către tribunale, în cauzele având ca obiect cereri evaluabile în bani în valoare de până la 200.000 lei inclusiv, revine Curților de Apel, ca efect al Deciziei nr. 369/2017³³, pronunțată de Curtea Constituțională care a statuat că limitarea valorică de 1000.000 lei, pentru exercitarea căii de atac a recursului este neconstituțională. Decizia Curții Constituționale a determinat o intervenție legislativă, prin Legea nr. 310/2018, renunțându-se la criteriul valoric, ca element de filtrare a recursurilor.

Modalitatea de interpretare a principiului unicității căii de atac a făcut și obiectul Deciziei nr. 12/2020 a Înaltei Curți de Casați și Justiție pronunțată în recurs în interesul legii referitoare la prevederile art. 191 alin. (1) C. pr. civ., prin care s-a statuat că partea în sarcina căreia s-a stabilit amenda judiciară prevăzută de art. 187 alin. (1) pct. 1 lit. a) C. pr. civ. pentru introducerea, cu rea-credință, a unor cereri principale, accesorii, adiționale sau incidentale, precum și pentru exercitarea unor căi de atac vădit netemeinice, prin aceeași hotărâre prin care au fost soluționate aceste cereri, poate formula critici care vizează amendarea sa numai pe calea cererii de reexaminare, neputând supune aceste critici controlului judiciar prin intermediul apelului sau recursului.

În paragraful 11 din Decizie, Înalta Curte de Casație și Justiție arată că această interpretare nu contravine principiului unicității căii de atac, întrucât această măsură nu vizează pronunțarea asupra unei cereri cu care a fost investită instanța, ci este o măsură dispusă de instanță din oficiu, independent de faptul că este consecința sesizării uneia dintre părți pentru formularea unei cereri vădit neîntemeiate.

Contrar soluției pronunțate de Înalta Curte de Casație și Justiție, apreciem că modalitatea corectă de interpretare a dispozițiilor supuse analizei, este aceea în care dispoziția de amendare din hotărârea de dezinvestire să fie supusă căii de atac prevăzută pentru hotărârea în întregul ei³⁴.

Considerăm că argumentul expus de Înalta Curte de Casație și Justiție nu este susținut, împrejurarea că amenda judiciară este o măsură dispusă de instanță ca expresie a puterii recunoscute judecătorului de a sancționa exercitarea abuzivă a dreptului procesual de sesizare a instanței cu cereri vădit netemeinice, nu exclude *de plano*, incidența principiului unicității căii de atac, câtă vreme aplicarea amenzii judiciare pentru exercitarea unei acțiuni vădit netemeinice, atunci când se pronunță prin hotărârea de fond, se constituie într-un

³³ Curtea Constituțională a României, Decizia nr. 369 din 30 mai 2017, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 582 din 20 iulie 2017.

³⁴ În același sens, pentru argumente suplimentare, C. Roșu, A. Speriusi-Vlad, *Considerații critice referitoare la Decizia nr. 12/2020, pronunțată de Înalta Curte de Casație și Justiție – Completul pentru soluționarea recursului în interesul legii*, Analele Universității din București-Seria Drept, Editura Universul Juridic, București, 2020, p. 38-53.

incident în cursul judecății, a cărui soluționare rămâne la aprecierea exclusivă a judecătorului și ar trebui să urmeze calea de atac prevăzută pentru hotărârea judecătorească prin care s-a pronunțat.

De altfel, instanța care soluționează cererea de reexaminare, în toate situațiile, ar trebui să dispună suspendarea soluționării cauzei până la momentul la care instanța de control judiciar se pronunță definitiv asupra abuzului de drept procesual ce a stat la baza aplicării amenzii judiciare, soluția asupra cererii de reexaminare depinzând de hotărârea instanței de control, fiind incidente prevederile art. 413 alin. (1) pct. 1 C. pr. civ., acesta fiind momentul la care se stabilește cu autoritate de lucru judecat existența caracterului vădit netemeinic a cererii de chemare în judecată. Interpretarea dată de Înalta Curte pare ca fiind exclusiv una formală, în considerarea caracterului special al căii de atac prevăzută de art. 191 alin. (1) C. pr. civ., care statuează că împotriva încheierii de amendare, în condițiile art. 190, se poate formula numai cerere de reexaminare. De remarcat faptul că legiuitorul a făcut referire la încheierea de amendare, ca specie a hotărârii judecătorești, sens în care, considerăm că în interpretarea dată de Înalta Curte, textul legal nu acoperă situația în care amenda se dispune prin Sentință, respectiv Decizie.

Dincolo de aspectele de ordin tehnic, considerăm că formalismul adoptat de Înalta Curte poate duce la situația în care instanța investită cu cererea de reexaminare să o soluționeze fără a dispune suspendarea soluționării cauzei până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești prin care se tranșează problema relei credințe în exercitarea dreptului procesual, iar din punctul nostru de vedere, contrar celor reținute de Înalta Curte, soluția pronunțată în reexaminarea nu mai poate face obiectul revizurii, astfel cum se menționează în par. 90 din Decizie, premisa exercitării acestei căi extraordinare de atac fiind aceea ca hotărârea a cărei revizuire se cere să evoce fondul dreptului, or hotărârea de amendare nu evocă fondul unui raport juridic litigios așa cum de altfel se arată și în par. 86 din Decizie, pierzându-se din nou la capitolul consecvență.

Pe de altă parte, apreciem eronată și soluția legiuitorului de a atribui caracter executoriu hotărârii prin care se aplică amenda judiciară, neexistând nicio rațiune pentru care aceasta să fie pusă în executare înainte ca instanța să se pronunțe definitiv asupra încălcării obligațiilor privind desfășurarea procesului sau în privința abuzului de drept, atunci când amenda este aplicată pentru exercitarea abuzivă a unei acțiuni vădit nefondate.

Suplimentar, se argumentează la par. 87 faptul că deși este adevărat că soluția pe care o va pronunța completul investit cu soluționarea cererii de reexaminare a amenzii judiciare depinde de soluția pe care instanța de apel sau recurs o va pronunța cu privire la cererea principală, accesorie sau incidentală ori pentru exercitarea căii de atac, respinsă ca vădit neîntemeiată, în virtutea legăturii logice dintre cele două chestiuni, această împrejurare nu este de natură a conduce la concluzia necesității efectuării concomitente a controlului judiciar printr-o cale de atac unică, cu încălcarea normelor de ordine publică care reglementează cererea de reexaminare.

Din nou se aplică un raționament eronat din perspectiva consecvenței, întrucât căile de atac în general sunt norme de ordine publică, principiul unicității căii de atac fiind aplicabilă acestor categorii de norme, sens în care împrejurarea că efectuarea concomitentă a

controlului judiciar printr-o cale unică de atac ar încălca norme de ordine publică eludează esența acestui principiu și vine în contradicție cu modalitatea în care este el aplicat în toate celelalte situații.

Considerăm că se impune, *de lege ferenda*, modificarea dispozițiilor art. 191 C. pr. civ., astfel: Împotriva încheierii prevăzute la art. 190, cel obligat la amendă sau despăgubire va putea face numai cerere de reexaminare, solicitând, motivat, să se revină asupra amenzii ori despăgubirii sau să se dispună reducerea acesteia. Atunci când amendă judiciară a fost aplicată pentru abaterea prevăzută de art. 187 alin. (1) pct. 1 C. pr. civ., prin hotărârea dată asupra fondului, împotriva dispoziției de amendare se poate exercita aceeași cale de atac prevăzută pentru hotărârea pronunțată. Dacă amenda se aplică în apel sau în recurs, împotriva dispoziției de amendare se poate formula cerere de reexaminare.

De asemenea, considerăm că se impune modificarea dispozițiilor 190 C. pr. civ., în sensul de a se renunța la caracterul executoriu al încheierii de amendare, urmând ca aceasta să devină executorie în condițiile dreptului comun, respectiv la data expirării termenului de reexaminare, la data expirării termenului de apel, sau la data rămânării definitive a hotărârii în ipoteză amenzii aplicate pentru abaterea prevăzută de art. 187 alin. (1) pct. 1 C. pr. civ.

Prin modificările propuse, se va evita problema generată de Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție care poate duce la situația în care dispoziția de amendare să nu mai poată fi reconsiderată atunci când instanța de control judiciar modifică hotărârea primei instanței și apreciază că cererea de chemare în judecată nu a fost înaintată cu rea-credință, întrucât, după cum am arătat mai sus, în acest caz, soluția pronunțată în reexaminare nu mai poate face obiectul controlului pe calea revizuirii, nefiind o hotărâre care evocă fondul.

De asemenea, posibilitatea de a cere revizuirea hotărârii pronunțate în reexaminare nu există nici pentru ipotezele în care nu se cere condiția pronunțării asupra fondului sau care evocă fondul, conform art. 509 alin. (2) C. pr. civ.

5. Concluzii

Am arătat că accesul la justiție implică și accesul la căile de atac prevăzute de lege, iar principiile căilor de atac urmăresc să asigure efectivitatea în exercitarea acestui drept, prin instituirea unor linii directoare în privința modalității de exercitare a controlului judiciar.

În acest sens, propunem unele modificări de *lege ferenda*, astfel încât să fie remediate probleme identificate în practica judiciară, determinate de omisiuni ale legiuitorului.

Lipsa unei căi de atac în privința încheierii pronunțate în procedura prevăzută de art. 906 alin. (1)-(2), poate pune probleme sub aspectul dreptului părții care a câștigat procesul de a formula o cerere în completarea hotărârii, de ex., în ipoteza în care instanța a omis să se pronunțe asupra cheltuielilor de judecată, prevederile art. 444 alin. (1) C. pr. civ. statuând posibilitatea de a se solicita completarea hotărârii judecătorești acolo unde instanța a omis să se pronunțe asupra unui capăt principal sau accesoriu, în același termen în care se poate declara, după caz, apel sau recurs împotriva acelei hotărâri, iar în cazul hotărârilor date în căile extraordinare de atac sau în fond după casarea cu reținere, în

termen de 15 zile de la pronunțare. În cazul hotărârilor definitive pronunțate în apel sau în recurs, completarea acestora se poate cere în termen de 15 zile de la comunicare.

Dispozițiile amintite prevăd posibilitatea formulării cererii de completare în cazul hotărârilor definitive, doar dacă acestea sunt pronunțate în calea de atac a apelului sau recursului, nefiind reglementată ipoteza în care hotărârea rămâne definitivă în fața primei instanțe.

Apreciem că în vederea asigurării depline a dreptului de acces la o instanță de judecată, care implică dreptul părții de primi o soluție asupra tuturor capetelor de cerere formulate, se impune modificarea prevederilor art. 441 alin. (1) C. pr. civ., prin stabilirea posibilității de a formula cerere de completare a hotărârii și acolo unde hotărârea primei instanțe este definitivă.

Considerăm că se impune, de asemenea, modificarea dispozițiilor art. 191 C. pr. civ., astfel: Împotriva încheierii prevăzute la art. 190, cel obligat la amendă sau despăgubire va putea face numai cerere de reexaminare, solicitând, motivat, să se revină asupra amenzii ori despăgubirii sau să se dispună reducerea acesteia. Atunci când amendă judiciară a fost aplicată pentru abaterea prevăzută de art. 187 alin. (1) pct. 1 C. pr. civ., prin hotărârea dată asupra fondului, împotriva dispoziției de amendare se poate exercita aceeași cale de atac prevăzută pentru hotărârea pronunțată. Dacă amenda se aplică în apel sau în recurs, împotriva dispoziției de amendare se poate formula cerere de reexaminare.

De asemenea, considerăm că se impune modificarea dispozițiilor 190 C. pr. civ., în sensul de a se renunța la caracterul executoriu al încheierii de amendare, urmând ca aceasta să devină executorie în condițiile dreptului comun, respectiv la data expirării termenului de reexaminare, la data expirării termenului de apel, sau la data rămânerii definitive a hotărârii în ipoteză amenzii aplicate pentru abaterea prevăzută de art. 187 alin. (1) pct. 1 C. pr. civ.

Prin modificările propuse, se va evita problema generată de Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 14/2020 care poate duce la situația în care dispoziția de amendare să nu mai poată fi reconsiderată atunci când instanța de control judiciar modifică hotărârea primei instanței și apreciază că cererea de chemare în judecată nu a fost înaintată cu rea-credință, întrucât, după cum am arătat mai sus, în acest caz, soluția pronunțată în reexaminare nu mai poate face obiectul controlului pe calea revizuirii, nefiind o hotărâre care evocă fondul și nefiind incidente cazurile de revizuire care nu presupun o soluție care să evoce fondul.

